

ถอดบทเรียน (Lesson learned)
การฝึกอบรมทางวิชาการด้าน SEA ขั้นสูง (หลักสูตรผู้บริหารระดับกลาง ครั้งที่ 1)
วันที่ 26 – 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2563
ณ โรงแรมปรีซ์พาเลซ กรุงเทพมหานคร

หัวข้อ	ประเด็นพิจารณา/สภาพปัญหา	แนวทางการปรับปรุง
1. ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับจำนวนและการจัดกลุ่มผู้เข้ารับการอบรม	1.1 ความสอดคล้องเหมาะสมของจำนวนผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมในภาพรวมกับขนาดห้องและอุปกรณ์อำนวยความสะดวก มีความเหมาะสมเนื่องจากตำแหน่ง (Location) ของกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มมีระยะห่างเพียงพอที่จะไม่รบกวนกันจนทำให้การฝึกปฏิบัติถูกรบกวนอย่างมีนัยสำคัญ	ไม่มีข้อเสนอแนะในการปรับปรุง
	1.2 ความสอดคล้องเหมาะสมของจำนวนผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมในภาพรวมกับจำนวนวิทยากรหลักและวิทยากรผู้ช่วยที่มีอยู่ มีความเหมาะสมเนื่องจากมีวิทยากรหลัก จำนวน 3 คน และวิทยากรผู้ช่วย 3 คน	ไม่มีข้อเสนอแนะในการปรับปรุง
	1.3 ความเหมาะสมในการแบ่งผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมออกเป็น 3 กลุ่มย่อย เนื่องจากจำนวนผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมในภาพรวมจะมีประมาณ 40 คน เมื่อแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มย่อย จำนวนสมาชิกในแต่ละกลุ่มย่อยจะมีจำนวนประมาณ 13 คน ทำให้ต้องเผชิญกับความเสี่ยงเรื่องสมาชิกที่เข้ามาอบรมอย่างต่อเนื่องทุกวันและทุกชั่วโมง มีจำนวนน้อยเกินไป (เฉลี่ยประมาณ 7-9 คน/วัน) จนก่อให้เกิดผลกระทบทำให้ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมที่อยู่อบรมต่อเนื่องทุกวันทุกชั่วโมงรับภาระในการคิดวิเคราะห์เกิดอาการเครียดและเหนื่อยล้าเกินไป	ควรยุบรวมกลุ่มเหลือเพียง 2 กลุ่ม เพื่อให้มีจำนวนสมาชิกในกลุ่มสูงสุดประมาณ 20 คน และมีสมาชิกที่เข้าร่วมการอบรมทุกวันทุกชั่วโมงประมาณ 11-13 คน และมีสมาชิกเฉลี่ยในกลุ่มแต่ละกลุ่มประมาณวันละ 15 คน เนื่องจากในทางปฏิบัติจริงจำเป็นต้องมีการจัดแบ่งกลุ่มย่อยภายในอีก 4-5 กลุ่มเพื่อให้การทำงานรวดเร็วขึ้นและสอดคล้องกับระยะเวลาการฝึกอบรมเพียง 5 วัน โดยมีระยะเวลาในการทำงานกลุ่มประมาณวันละ 4-5 ชั่วโมง
	เนื่องจากการนำเนื้อหาโครงการจัดทำ SEA ลุ่มน้ำชีมาเป็นกรณีศึกษาจึงเป็นข้อจำกัดในกระบวนการวิเคราะห์สำหรับหน่วยงานที่ไม่ได้มีการกิจที่เกี่ยวข้องกับด้านน้ำหรือการจัดการน้ำ และอาจทำ	ควรมีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาที่นำมาใช้เป็นกรณีศึกษาที่ครอบคลุมหลายสาขา อาทิ กรณีศึกษาที่เป็นการพัฒนาเชิงพื้นที่ เช่น เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อให้กลุ่มผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมครั้งต่อไปที่มาจากหลากหลายสาขามีศักยภาพและความลึกซึ้งในการคิดและวิเคราะห์ที่ใกล้เคียงกัน หรือ อย่างน้อย

หัวข้อ	ประเด็นพิจารณา/สภาพปัญหา	แนวทางการปรับปรุง
	ให้การแสดงความเห็นถูกครอบงำจากผู้เข้าร่วมการอบรมที่มาจากหน่วยงานด้านการจัดการน้ำ อาทิ สทช. เป็นต้น	สามารถนำเสนอแนวคิดและการวิเคราะห์ในสาขาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานที่รับผิดชอบได้อย่างลึกซึ้งอย่างน้อย 1 สาขา
2.ความเหมาะสมของระยะเวลาการฝึกอบรมและการบริหารจัดการเวลาที่ใช้ในการฝึกอบรม ระยะเวลาในการนำเสนอส่วนกลาง	2.1 ความเหมาะสมของระยะเวลาในการฝึกอบรมในภาพรวม โดยภาพรวมสามารถกล่าวได้ว่าระยะเวลาในการฝึกอบรมค่อนข้างสั้นเมื่อเทียบกับเนื้อหาการฝึกอบรมทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เนื่องจากการเป็นกรอบหลักสูตรที่พยายามตอบสนองผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมที่ครอบคลุมทั้ง (1) ผู้ที่เคยเข้าฝึกอบรมที่ต้องการความรู้และเทคนิคการวิเคราะห์ที่ลึกซึ้งมากขึ้นในแต่ละกระบวนการและ (2) ผู้เข้าฝึกอบรมที่เป็นผู้มาใหม่ที่ต้องการความเข้าใจทั้งในเชิงปรัชญา หลักการ กระบวนการ และวิธีการปฏิบัติ ส่งผลให้เกิดสถานะที่ไม่สามารถสร้างความพอใจให้กับกลุ่มผู้เข้าฝึกอบรมทั้ง 2 กลุ่มได้อย่างเต็มที่	มีทางเลือกในการปรับหลักสูตรให้เหมาะสมกับเวลา 2 ทางเลือก คือ (1) ปรับหลักสูตรที่มุ่งเน้นตอบสนองผู้มาใหม่ เป็นการใช้หลักสูตรในรูปแบบเดียวกับการฝึกอบรมในปีที่ผ่านมาและการฝึกอบรมครั้งที่ผ่านมาซึ่งจะทำให้ผู้เข้าฝึกอบรมที่ผ่านการฝึกอบรมมาแล้วและกรรมการกำกับโครงการมีความรู้สึก “การฝึกอบรมครั้งนี้ไม่มีอะไรใหม่ที่แตกต่างจากการอบรมครั้งที่ผ่านมา” (2) ปรับหลักสูตรให้มุ่งเน้นการตอบสนองผู้ที่เคยผ่านการอบรมมาแล้ว โดยการเพิ่มความเข้มข้นในการวิเคราะห์เชิงเทคนิคในกระบวนการที่มีความสำคัญ แต่ละกระบวนการ อาทิ การวิเคราะห์แรงขับเคลื่อน การวิเคราะห์ประเด็นสำคัญ การพัฒนาและการวิเคราะห์ทางเลือก เป็นต้น โดยให้ความสำคัญกับการอธิบายหลักการและกระบวนการในภาพรวมน้อยลง ซึ่งการปรับหลักสูตรในลักษณะนี้จะเอื้อกับผู้เข้าฝึกอบรมที่ผ่านการฝึกอบรมมาแล้วและสอดคล้องกับคำแนะนำของกรรมการกำกับการศึกษาโครงการ แต่อาจสร้างความสับสนให้กับผู้มาใหม่ ในกรณีที่ในกลุ่มมีผู้เข้าฝึกอบรมที่เข้ามาใหม่ปะปนมาด้วย ข้อเสนอแนะของที่ปรึกษา คือ ให้ใช้ทางเลือกตาม (2) แต่ให้มีกระบวนการในการตอบข้อซักถามนอกรอบกับผู้มาใหม่โดยวิทยากรกลุ่มและคาดว่าจะมีกระบวนการให้ความรู้กันภายในกลุ่มระหว่างผู้ที่เคยเข้าร่วมการฝึกอบรมและผู้ที่มาใหม่.

หัวข้อ	ประเด็นพิจารณา/สภาพปัญหา	แนวทางการปรับปรุง
	2.2 ความก้าวหน้าในการนำเสนอเนื้อหาของเวทีกลางอาจไม่สอดคล้องกับความก้าวหน้าในการดำเนินงานในกลุ่มย่อย จากการฝึกอบรมครั้งที่ผ่านมาจะพบว่า การนำเสนอเนื้อหาในเวทีกลางจะมีความล่าช้ากว่าการทำงานกลุ่มในกลุ่มย่อย เนื่องจากการกำหนดกรอบระยะเวลาในการบรรยายเวทีกลางและการประเมินเวลาในการทำงานของกลุ่มย่อยโดยกำหนดการกลางอาจไม่สอดคล้องกับสภาพการทำงานจริงในกลุ่มย่อย แต่อย่างไรก็ตามที่ปรึกษาตรวจสอบพบว่าประเด็นนี้ไม่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของผู้เข้าฝึกอบรม	หากต้องการปรับปรุงให้ดีขึ้น อาจปรับเปลี่ยนการบรรยายเวทีกลางให้มีการบรรยายเฉพาะช่วงเข้าก่อนการดำเนินกิจกรรมกลุ่มและควรมีการบรรยายให้ครอบคลุมสาระสำคัญที่จำเป็นต้องใช้ในการดำเนินการกิจกรรมกลุ่มทั้งวันโดยมีการบรรยายเวทีกลางเพียงวันละ 1 ครั้งโดยใช้เวลาประมาณ 40-60 นาที
รูปแบบการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม		
1.การกำหนดขอบเขต (Scoping)	1) การวิเคราะห์และทบทวนแผนหรือแผนงาน (Analyse and review of plan/ program) และการทบทวนข้อมูลที่เกี่ยวข้อง (Relevant background information) โดยการทำความเข้าใจลักษณะ องค์ประกอบ และเนื้อหาสำคัญของแผนหรือแผนงานระดับต่าง ๆ ทุกระดับที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่นโยบาย แผน และแผนงานที่เกี่ยวข้องในระดับที่สูงกว่า หรือแผนในระดับเดียวกันที่ต้องพิจารณาควบคู่ไปด้วย เช่น ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนการปฏิรูปประเทศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนากลุ่มจังหวัด และแผนแม่บทที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น	ข้ออภิปราย การดำเนินการตามขั้นตอนนี้อาจทำให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติ คือ “เกิดภาวะการถ่วงวิเคราะห์ข้อมูลโดยขาดวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจน” เนื่องจาก 1.ยังไม่ทราบว่ามีแผนอะไรที่เกี่ยวข้องบ้างและมีแผนอะไรที่ต้องวิเคราะห์บ้าง 2.ยังไม่ทราบว่ามีประเด็นอะไรที่ต้องวิเคราะห์จากแผนบ้างและจะต้องวิเคราะห์ในมุมมองใดบ้าง ผลที่ตามมาคือ 1.ใช้เวลาในการวิเคราะห์แผนนานเกินไป เนื่องจากไม่มีขอบเขตแผนที่จะนำมาวิเคราะห์ที่ชัดเจน ทำให้นำไปสู่การวิเคราะห์แผนมากเกินความจำเป็น 2.ประเด็นที่ทำการวิเคราะห์มีมากเกินไป และมีความเป็นไปได้สูงว่าประเด็นที่นำมาวิเคราะห์ไม่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการทำงานขั้นตอนต่อไป ข้อเสนอแนะคือ 1.การวิเคราะห์ในขั้นนี้ควรเป็นการวิเคราะห์เพื่อค้นหากรอบประเด็นปัญหา (Problem Framework Analysis) โดยขั้นตอนเริ่มต้น อาจดำเนินการโดย 1.1 การสัมภาษณ์ผู้มีอำนาจตัดสินใจในการจัดทำแผน เพื่อค้นหาวัตถุประสงค์ของแผน (กรณีเป็นแผนใหม่) หรือสิ่งที่ต้องการขับเคลื่อนเพิ่มเติม (กรณีการทบทวนแผนเดิม) โดยสิ่งที่จะได้จากการสัมภาษณ์ อาทิ ประเด็น

หัวข้อ	ประเด็นพิจารณา/สภาพปัญหา	แนวทางการปรับปรุง
		ปัญหาที่ต้องการแก้ไขให้ดีขึ้น ประเด็นศักยภาพหรือโอกาสที่ต้องการจะขับเคลื่อนให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น ประเด็นอ่อนไหวหรือเปราะบางที่ต้องระมัดระวัง 1.2 การสัมภาษณ์กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียสำคัญ ที่อาจได้รับผลกระทบสำคัญทั้งในเชิงบวกและเชิงลบจากการขับเคลื่อนแผนสู่การปฏิบัติ และกลุ่มหน่วยงานหรือสถาบันที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนแผนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ 1.3 การสัมภาษณ์ประชาชนทั่วไป ที่อาจได้รับผลกระทบจากการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ โดยการทำงานในขั้นตอนนี้จะทำให้ได้กรอบประเด็นที่จะครอบคลุมทั้งประเด็นที่เป็นระดับอาการ (Symptoms) ระดับสาเหตุ (Cause) และระดับรากของสาเหตุ (Root Cause) และเนื่องจากการจัดทำ SEA เป็นการทำงานกับรากของปัญหา ดังนั้นจึงต้องมีกระบวนการวิเคราะห์เพื่อค้นหารากของปัญหาออกมาให้ได้
	2) การระบุขอบเขตเชิงพื้นที่และระยะเวลา (Spatial and temporal scope) ในคู่มือระบุว่าจากการทบทวนแผนในระดับต่าง ๆ ในขั้นตอนที่ 1) แล้วให้กำหนดขอบเขตเชิงพื้นที่และระยะเวลา โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์กับประเด็นยุทธศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ดังนี้ (1) ขอบเขตเชิงพื้นที่ ควรกำหนดขอบเขตให้ได้ว่า จะดำเนินการในพื้นที่ใด มีขนาดพื้นที่เท่าไร และครอบคลุมพื้นที่สำคัญใดบ้าง เช่น อำเภอ ลุ่มน้ำ หรือพื้นที่อนุรักษ์ใด หรือกล่าวคือ การจัดทำจะต้องรู้ขอบเขตการปกครอง ลักษณะสภาพภูมิประเทศ ระบบนิเวศที่สำคัญ (ป่าไม้ แหล่งน้ำ ชายฝั่งทะเล ฯลฯ) รวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่คาด	ข้ออภิปราย 1.โดยธรรมชาติของการจัดทำ SEA จะขึ้นอยู่กับลักษณะของแผนที่จะนำ SEA ไปใช้ประโยชน์ ดังนั้น “กรอบเชิงพื้นที่และระยะเวลาของการจัดทำ SEA” จึงขึ้นกับ “กรอบเชิงพื้นที่และระยะเวลาของแผน” ดังนั้นคณะทำงานจัดทำ SEA จึงไม่ใช่ผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดกรอบพื้นที่และกรอบเวลาในการจัดทำ SEA ทั้งนี้สิ่งที่จะเป็นกรอบสำคัญในการจัดทำ SEA คือ “การระบุวัตถุประสงค์ในการจัดทำ SEA ที่ชัดเจน” 2.กรอบระยะเวลาของข้อมูลที่จะนำมาทำการวิเคราะห์ว่าจะต้องมีระยะเวลาย้อนหลังหรือทำนายไปข้างหน้าเป็นระยะเวลาเท่าไรนั้นจะต้องพิจารณาจากประเด็นสำคัญที่ต้องตัดสินใจ โดยคำนึงถึงเทคนิคทางวิชาการที่สอดคล้องกับประเด็นที่ต้องการจะนำมาวิเคราะห์

หัวข้อ	ประเด็นพิจารณา/สภาพปัญหา	แนวทางการปรับปรุง
	ว่าจะเกิดขึ้น เป็นต้น เพื่อให้สามารถเข้าใจลักษณะและมีกรอบของขอบเขตในเชิงพื้นที่ที่จะดำเนินการจัดทำ SEA ที่ชัดเจน (2) ขอบเขตระยะเวลา ควรกำหนดให้ได้ว่าการทำงานจะต้องมีข้อมูลและประเด็นที่สำคัญของการพัฒนาในแต่ละด้านที่ต้องศึกษา ย้อนหลังเป็นระยะเวลากี่ปี และคาดการณ์ไปในอนาคตอีกเป็นระยะเวลา กี่ปี เพื่อให้มีข้อมูลที่มีอนุกรมเวลาที่เหมาะสมในขั้นตอนการประเมินข้อมูลฐาน รวมทั้งขั้นตอนการพัฒนาและการประเมินทางเลือกด้วย ทั้งนี้ ควรจะต้องพิจารณาให้สอดคล้องกับระยะเวลาในการดำเนินงานแผนหรือแผนงาน หรือรอบของแผนหรือแผนงานด้วย เช่น ทุก 5 ปี หรือ 10 ปี เป็นต้น	3.การกำหนดกรอบเชิงพื้นที่และระยะเวลา ในมิติต่างๆนั้นทำได้ยากมากหากยังไม่ทราบแน่ชัดว่าประเด็นสำคัญที่ต้องการวิเคราะห์คือประเด็นอะไรบ้าง (กรณี Strategic Based) หรือ ยังไม่ทราบว่ามีความสนใจอะไรบ้าง (กรณี EIA Based) ข้อเสนอแนะ ควรตัดแนวทางในข้อนี้ออกหรือระบุขอบเขตของพื้นที่และระยะเวลาในการวิเคราะห์จะต้องสอดคล้องกับแผนที่จะนำ SEA ไปใช้ประโยชน์ และระยะเวลาของข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ควรมีความสอดคล้องกับหลักวิชาการในแต่ละประเด็นที่นำมาวิเคราะห์
	๓) การวิเคราะห์แรงขับเคลื่อนของการพัฒนา (Driving force) เมื่อทบทวนแผนหรือแผนงานและข้อมูลที่เกี่ยวข้องในขั้นตอนย่อยที่ 1) จะทำให้เห็นทิศทางการพัฒนาในประเด็นที่ศึกษา ซึ่งการวิเคราะห์แรงขับเคลื่อนของการพัฒนา เป็นการศึกษาปัจจัยที่เป็นสาเหตุต้นตอของการเปลี่ยนแปลงของประเด็นยุทธศาสตร์ทั้งในทางบวกและทางลบ (โอกาสและความท้าทาย) เข้าใจความเชื่อมโยงของสาเหตุและผลกระทบของการพัฒนา ซึ่งการวิเคราะห์แรงขับเคลื่อนจะทำให้เห็นช่องว่างและโอกาสในการพัฒนาตามแผนหรือแผนงานที่มีอยู่ และกำหนดหนวดยุทธศาสตร์ ประเด็นยุทธศาสตร์ตัวชี้วัด และพัฒนาทางเลือกได้	ข้ออภิปราย การวิเคราะห์แรงขับเคลื่อน (Driving Forces) ซึ่งประกอบด้วย “แรงผลัก (Push)” หรือ “ขับ (Drive)” หรือ “ยับยั้ง (Restrain)” การพัฒนา แรงขับเคลื่อน ประกอบด้วย แรงขับเคลื่อนภายใน (เช่น ความรู้ และความสามารถ) และแรงขับเคลื่อนภายนอก (เช่น เศรษฐกิจ ประชากร เทคโนโลยี) ที่จะกำหนดอนาคตของสังคมและขอบเขตของการพัฒนา แรงขับเคลื่อนช่วยให้ได้มุมมองเชิงยุทธศาสตร์ที่เป็นรากเหง้าของปัญหา โดยการวิเคราะห์แรงขับเคลื่อนเป็นอีกเครื่องมือหนึ่งที่สามารถใช้ในการระบุปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของประเด็นที่ต้องนำมาพิจารณา มีบทบาทในการช่วยให้เห็นโครงข่ายความสัมพันธ์ระหว่างรากของสาเหตุ (Root Cause) สาเหตุ (Cause) และอาการ (Symptom) ซึ่งจะทำให้ทราบว่ารากของสาเหตุใดเป็นรากที่สำคัญ โดยแรงขับเคลื่อนสามารถปรากฏชัดเจนทั้งในรูปแบบของตัวส่งเสริม (Enablers) และตัวยับยั้ง (Inhibitors) ตัวอย่างของแรงขับเคลื่อนที่สำคัญ อาทิ การเติบโตของประชากร ความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจและการเมือง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน มักเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันการเปลี่ยนแปลงโดยตรง (MEA, 2005)

หัวข้อ	ประเด็นพิจารณา/สภาพปัญหา	แนวทางการปรับปรุง
		ข้อเสนอแนะ ควรอธิบายให้ชัดเจนว่า Driving force เป็นเครื่องมือในการจัดลำดับความสำคัญของประเด็นสำคัญที่ใช้เป็นเครื่องมือใช้งานสืบเนื่องต่อการวิเคราะห์ Root Cause Analysis และจะทำให้เห็นมุมมองเชิงยุทธศาสตร์หรือประเด็นยุทธศาสตร์เบื้องต้น
	4) การกำหนดวิสัยทัศน์และประเด็นยุทธศาสตร์ (Vision and strategic issue identification) (4.1) การกำหนดวิสัยทัศน์ (vision) การกำหนดวิสัยทัศน์ของแผนหรือแผนงาน เพื่อกำหนดเป้าหมายการพัฒนาให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาที่เกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ ของประเทศ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน	ข้ออภิปราย 1.ความหมายของ “วิสัยทัศน์” คือ “สถานการณ์ในอนาคตหรือสังคมหรือสิ่งที่จินตนาการหรือหวังหรือปรารถนาจะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งมีความแตกต่างจากสถานการณ์ปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญ” ทั้งนี้การกำหนดวิสัยทัศน์ไม่ใช่บทบาทของ “ทีม SEA” เนื่องจากทีมที่มีบทบาทในการกำหนดวิสัยทัศน์ คือ “ทีมจัดทำแผน” ประกอบกับการจัดทำ “วิสัยทัศน์” เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างมากในกระบวนการวางแผน โดยมีการใช้เครื่องมือต่างๆเข้ามาช่วยในการพัฒนาวิสัยทัศน์ อาทิ Scenario Analysis หรือ เทคนิค Preferred Transforming and Backcasting เป็นต้น 2.กระบวนการนี้ในแนวทาง SEA ปี 2020 ไม่มีความสอดคล้องกับกิจกรรมที่ดำเนินการขั้นตอนก่อนหน้า คือ การทบทวนแผน การระบุขอบเขตเชิงพื้นที่และเวลา และการวิเคราะห์แรงขับเคลื่อนการพัฒนา ซึ่งการดำเนินการทั้ง 3 ขั้นตอนก่อนหน้านี้ไม่เพียงพอที่จะนำไปสู่การพัฒนา “วิสัยทัศน์” 3.การดำเนินการทั้ง 3 ขั้นตอนดังกล่าวข้างต้นมีความใกล้เคียงกับกระบวนการวางแผนตามปกติมากกว่าการจัดทำ SEA ข้อเสนอแนะ 1.ควรตัดขั้นตอนนี้ออก เนื่องจากSEA มีบทบาทในการกำหนดทางเลือกการพัฒนา (Alternative Development) เพื่อใช้ประโยชน์ในการกำหนดวิสัยทัศน์ และกำหนดพันธกิจ (Mission Statement) และ/หรือ ยุทธศาสตร์ทางเลือก (Strategic Option) เพื่อใช้ในการกำหนดยุทธศาสตร์สำหรับการขับเคลื่อนแผน ในกรณีการจัดทำ SEA เพื่อให้คำแนะนำสำหรับการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ (Strategic Plan) หรือแผนงานทางเลือก (Program option)

หัวข้อ	ประเด็นพิจารณา/สภาพปัญหา	แนวทางการปรับปรุง
	(4.2) การกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ (Strategic issues) การกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์เพื่อวิเคราะห์หาประเด็นการพัฒนาที่สำคัญต่างๆ ทั้งจากปัญหา และโอกาสของการพัฒนา โดยพิจารณาจากวิสัยทัศน์ที่ได้กำหนดขึ้น ซึ่งประเด็นยุทธศาสตร์ควรมีลักษณะ ดังนี้ - มีจุดเน้น (Focus) และมีความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ - สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ โดยคำนึงถึงเป้าหมายระยะยาว - ในแต่ละประเด็นยุทธศาสตร์ ควรครอบคลุมปัญหาที่หลากหลาย - ประเด็นยุทธศาสตร์ทั้งหมด ควรครอบคลุมให้ครบทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม	สำหรับใช้ประโยชน์ในการออกแบบแผนงานในระดับแผนแม่บท (Master plan) แต่ไม่ได้มีบทบาทในการกำหนดวิสัยทัศน์ให้กับคณะผู้จัดทำแผน ข้ออภิปราย 1. ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ได้มาในขั้นตอนนี้ควรระบุให้ชัดเจนว่าเกิดจากกระบวนการวิเคราะห์แรงขับเคลื่อนซึ่งอาจเป็นได้ทั้งแรงขับเคลื่อนในการพัฒนาทั้งเชิงป้องกัน เชิงรุก และเชิงแก้ไข 2. ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ได้มานี้อาจกล่าวได้ว่า “เป็นการเร็วเกินไปที่จะนำมากำหนดเป็น...ประเด็นการพัฒนา” ที่จะนำไปสู่การดำเนินงานในกระบวนการที่ 5) ด้วยเหตุผล ดังนี้ 2.1 ยังไม่มีการวิเคราะห์ความสอดคล้องกับประเด็นสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน (Environmental and Sustainability Issues: ESI) ทั้งนี้เนื่องจากประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนที่สำคัญ จะเป็นตัวกำหนดรูปแบบการประเมินและระดับความสำคัญของ “ประเด็นการพัฒนา” มีส่วนช่วยในการระบุปัญหาและศักยภาพจะนำไปสู่การระบุประเด็นการพัฒนาที่เหมาะสม รวมทั้งจะมีการวิเคราะห์กฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนที่เกี่ยวข้องด้วย 2.2 ยังไม่มีการวิเคราะห์กรอบการบริหารจัดการ (Governance Framework) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ว่าประเด็นยุทธศาสตร์เกี่ยวข้องกับหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานที่ไม่ใช่ภาครัฐและสถาบัน รวมถึงกลุ่มประชาชน หรือองค์กรรูปแบบอื่นๆอย่างไร บทบาทของกรอบการบริหารจัดการมีความสำคัญสำหรับการกำหนดลำดับความสำคัญและสร้างความมั่นใจว่าประเด็นยุทธศาสตร์ที่นำมาพิจารณาเป็นประเด็นที่องค์กรหรือสถาบันต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาให้ความสำคัญ 2.3 ยังไม่มีการวิเคราะห์กรอบอ้างอิงเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Reference Framework: SRF) เป็นกรอบนโยบายยุทธศาสตร์ระดับมหภาคที่ใช้สำหรับการอ้างอิงในการประเมินประเด็นยุทธศาสตร์ กรอบนี้จะมีความสำคัญกับการวิเคราะห์วัตถุประสงค์ของนโยบายมหภาคที่อยู่ภายใต้ร่มของประเด็นด้าน

หัวข้อ	ประเด็นพิจารณา/สภาพปัญหา	แนวทางการปรับปรุง
		สิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนที่ถูกกำหนดในระดับนานาชาติและระดับประเทศที่เกี่ยวข้องกับประเด็นยุทธศาสตร์ที่ทำการประเมิน โดย SRF ควรทำให้เกิดทิศทางและเป้าหมายของประเด็นยุทธศาสตร์ หมายเหตุ การวิเคราะห์ SRF จะครอบคลุมขั้นตอนการวิเคราะห์และทบทวนแผนหรือแผนงานที่ระบุเอาไว้ใน 1) ของแนวทาง SEA ปี 2020 ข้อเสนอแนะ เมื่อผ่านกระบวนการวิเคราะห์ Driving force แล้วจะทำให้ได้ประเด็นยุทธศาสตร์ แต่ไม่ควรนำประเด็นยุทธศาสตร์ที่ได้เข้าสู่กระบวนการขับเคลื่อนทันทีแต่ควรมีการประเมินประเด็นยุทธศาสตร์ที่ได้ด้วยเครื่องมือต่างๆ ประกอบด้วย 1.การประเมิน ESI เพื่อให้มั่นใจว่าประเด็นที่กำลังขับเคลื่อนสอดคล้องกับการให้คุณค่าในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนทั้งในระดับโลก ระดับประเทศและระดับท้องถิ่น เพื่อให้มั่นใจว่าประเด็นยุทธศาสตร์ที่กำลังจะถูกขับเคลื่อนจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับการให้คุณค่าของสังคมในทุกระดับ โดยเฉพาะในด้านกฎหมายและสนธิสัญญาต่างๆที่เกี่ยวข้อง 2.การประเมิน GF เป็นการวิเคราะห์ที่สอดคล้องกับหลักการบูรณาการเพื่อให้มั่นใจว่าประเด็นยุทธศาสตร์ที่กำลังขับเคลื่อนเป็นสิ่งที่หน่วยงาน/สถาบันต่างๆที่เกี่ยวข้องในกระบวนการขับเคลื่อนแผนให้ความสำคัญเพื่อเพิ่มโอกาสในการนำไปปฏิบัติ รวมทั้งเป็นการตรวจสอบสถานการณ์การพัฒนาในประเด็นยุทธศาสตร์ที่กำลังขับเคลื่อนว่ามีความก้าวหน้ามากน้อยเพียงใด มีช่องว่างในการพัฒนามากน้อยเพียงใด รวมทั้งจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งในมิติของหน่วยงานและเชิงสถาบัน 3.การประเมิน SRF เป็นการวิเคราะห์เพื่อให้มั่นใจว่าประเด็นยุทธศาสตร์ที่กำลังจะถูกขับเคลื่อนมีความสอดคล้องกับทิศทาง วัตถุประสงค์ และเป้าหมายของนโยบาย/ยุทธศาสตร์ระดับมหภาคที่อยู่เหนือขึ้นไป เพื่อเพิ่มความเป็นไปได้ในการขับเคลื่อนประเด็นยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติ

หัวข้อ	ประเด็นพิจารณา/สภาพปัญหา	แนวทางการปรับปรุง
	5) การกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development objective) และตัวชี้วัด (Indicator) (5.1) การกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development objective) การกำหนด วัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการกำหนดกรอบเป้าหมาย และตัวชี้วัดต่าง ๆ ในแต่ละประเด็นยุทธศาสตร์ให้สอดคล้อง เชื่อมโยงกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่ง วัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนพิจารณาได้จากทั้งนโยบายแผน และแผนงานในระดับต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับ เป้าประสงค์ (Target) ของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ทั้งนี้ การกำหนด วัตถุประสงค์ควรได้รับความเห็นจากผู้มีส่วนได้เสียด้วย	ข้ออภิปราย 1.เมื่อประเด็นยุทธศาสตร์ได้รับการประเมินทั้งในด้านความสอดคล้องกับ ประเด็นสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน กรอบการบริหารจัดการ และกรอบอ้างอิง เชิงยุทธศาสตร์หรือนโยบายมหภาคแล้วก็จะทำให้มั่นใจได้ว่าประเด็น ยุทธศาสตร์ที่จะถูกนำมาดำเนินการในขั้นตอนต่อไปนั้นเป็นประเด็นที่มี ความสำคัญอย่างแท้จริง และจะแปลงสภาพเป็น “ประเด็นการพัฒนา” และ ในขั้นตอนนี้เองที่สมควรมีการประเมินสถานการณ์ของประเด็นการพัฒนาหรือ ที่เรียกว่าการวิเคราะห์ “Baseline” โดยใช้เทคนิคที่เหมาะสม อาทิ SWOT Analysis หรือเทคนิค Preferred Transforming and Backcasting เพื่อ วิเคราะห์แนวโน้มในอดีต สถานการณ์ในปัจจุบัน แนวโน้มในอนาคตและความ ต้องการของภาคส่วนต่างๆในแต่ละประเด็นการพัฒนา 2.เมื่อทำการวิเคราะห์แนวโน้มในอดีต สถานการณ์ในปัจจุบัน แนวโน้มใน อนาคตและความต้องการของภาคส่วนต่างๆในแต่ละประเด็นการพัฒนาก็จะ เป็นกระบวนการกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective) ของแต่ละประเด็นการ พัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของการวิเคราะห์ Baseline และความต้องการของภาค ส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งกำหนดเกณฑ์ (Criteria) ที่จะเป็นตัวกำหนด “ขอบเขตของประเด็นการพัฒนา” โดยจะทำหน้าที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับ ความหมายของประเด็นการพัฒนาและประเด็นเกี่ยวข้องที่มีความสำคัญ ข้อเสนอแนะ 1.ควรมีการประเมิน “ประเด็นยุทธศาสตร์” ก่อนจะแปลงสภาพเป็น “ประเด็น การพัฒนา” เพราะประเด็นยุทธศาสตร์ที่ได้จากการวิเคราะห์ Driving force ยังขาดการวิเคราะห์ด้านการบูรณาการและความเป็นไปได้ในการขับเคลื่อนสู่ การปฏิบัติ 2.เมื่อกำหนดประเด็นการพัฒนาแล้วจึงดำเนินการวิเคราะห์ Baseline 3.เมื่อมีการวิเคราะห์ Baseline แล้วจึงกำหนดวัตถุประสงค์ของแต่ละประเด็น การพัฒนาพร้อมทั้งกำหนดเกณฑ์เพื่อกำหนดขอบเขตของประเด็นการพัฒนา 4.ควรเปลี่ยนเป้าประสงค์ (Target) เป็นเป้าประสงค์ (Purpose)

หัวข้อ	ประเด็นพิจารณา/สภาพปัญหา	แนวทางการปรับปรุง
การกำหนดตัวชี้วัด	(5.2) การกำหนดตัวชี้วัด (Indicator) การกำหนดตัวชี้วัดสำหรับประเด็นยุทธศาสตร์ เพื่อใช้เป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงสภาพหรือสถานะของประเด็นยุทธศาสตร์ ซึ่งตัวชี้วัดอาจเป็นได้ทั้งเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพ และเป็นตัวชี้วัดโดยตรง (Direct) หรือโดยอ้อม (Proxy)/ ตัวแทนตัวชี้วัด (Proxy Indicator) การคัดเลือกตัวชี้วัด มีข้อควรพิจารณา ดังนี้ - สอดคล้องกับประเด็นยุทธศาสตร์และวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน - ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม - เป็นไปได้ในทางปฏิบัติและความพร้อมของข้อมูล - สามารถติดตามตรวจสอบได้อย่างต่อเนื่อง ในระยะยาว	ข้ออภิปราย 1.เนื่องจากประเด็นยุทธศาสตร์หรือประเด็นการพัฒนานั้นจะมีความหมายกว้างขวางและครอบคลุมหลายประเด็นที่เกี่ยวข้อง อาทิ ประเด็นการพัฒนา ด้านความเหลื่อมล้ำ หรือประเด็นการพัฒนาด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ดังนั้น การระบุวัตถุประสงค์จึงเป็นการบ่งบอกสถานะที่ต้องการให้เกิดขึ้นหรือความปรารถนาสำหรับแต่ละประเด็นการพัฒนาในระดับยุทธศาสตร์ อาทิ เพื่อลดความรุนแรงของปัญหาความเหลื่อมล้ำ เพื่อลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ ดังนั้น วัตถุประสงค์ในระดับยุทธศาสตร์จึงเป็นการระบุวัตถุประสงค์ที่ครอบคลุมและระยะยาว แต่เพื่อให้เข้าใจขอบเขตของวัตถุประสงค์ที่มีความจำเพาะเจาะจงมากขึ้นและทำให้เกิดความสะดวกในกระบวนการนำไปปฏิบัติจึงต้องมีภาระบ่งชี้ (Criteria) ที่จะเป็นตัวกำหนด “ขอบเขตของประเด็นการพัฒนา” เพื่อระบุว่าในแต่ละประเด็นการพัฒนานั้นเราต้องการจะพัฒนาเรื่องอะไรบ้างโดยปกติการกำหนดเกณฑ์จะมีพื้นฐานจากการวิเคราะห์ “Baseline” ในกระบวนการที่ผ่านมา ยกตัวอย่างเช่น เกณฑ์สำหรับวัตถุประสงค์ในการลดความรุนแรงของปัญหาความเหลื่อมล้ำ ประกอบด้วย 3 เกณฑ์ คือ (1) เกณฑ์รายได้ (2) เกณฑ์คุณภาพชีวิต และ (3) เกณฑ์การได้รับความยุติธรรม ซึ่งจะทำให้เราทราบว่านโยบายและยุทธศาสตร์สำคัญที่จะตอบสนองประเด็นการพัฒนาด้านความเหลื่อมล้ำนั้น มีขอบเขต 3 เรื่องหลัก คือ รายได้ คุณภาพชีวิต และความยุติธรรม เป็นต้น เมื่อมีการกำหนดเกณฑ์แล้วก็จะมีการกำหนดเป้าหมาย (Goal) โดยการกำหนดเป้าหมายจะสอดคล้องกับเกณฑ์ที่กำหนดและมาจากการวิเคราะห์ “Baseline” ด้วยเช่นเดียวกัน 2.ส่วนตัวชี้วัดนั้นเป็นเครื่องมือในการตรวจวัดว่าการพัฒนาสามารถบรรลุเป้าหมายได้มากน้อยเพียงใด แม้ว่าในทางทฤษฎีตัวชี้วัดจะสามารถกำหนดได้ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ แต่ข้อเท็จจริงในทางปฏิบัติตัวชี้วัดเชิงคุณภาพสามารถใช้ตรวจวัดการดำเนินงานที่อยู่ในวงแคบและเกี่ยวข้องกับผู้คนไม่มากนัก ขณะที่ตัวชี้วัดที่ได้รับความเชื่อถือมักเป็นตัวชี้วัดเชิงปริมาณ

หัวข้อ	ประเด็นพิจารณา/สภาพปัญหา	แนวทางการปรับปรุง
	6) การประเมินข้อมูลฐาน (Baseline assessment) การประเมินข้อมูลฐานเป็นการทบทวนข้อมูลของตัวชี้วัดในประเด็นยุทธศาสตร์ ในหัวข้อย่อยที่ 5) ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งต้องสอดคล้องกับการกำหนดขอบเขตและระยะเวลา ในหัวข้อย่อยที่ 2) เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของตัวชี้วัดต่าง ๆ ที่ผ่านมา ผลลัพธ์ของการประเมินข้อมูลพื้นฐานจะใช้เป็นสภาพตามปกติ เพื่อเป็นฐานเปรียบเทียบในการพัฒนาทางเลือกต่อไป รวมทั้งนำไปประกอบการประเมินทางเลือก ทั้งนี้ ในกรณีที่มีแผนหรือแผนงานที่ได้มีการดำเนินงานมาก่อนหน้า การประเมินข้อมูลฐานจะต้องรวมผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานตามแผนหรือแผนงานเดิมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันด้วย	ข้อเสนอแนะ 1.ก่อนมีการกำหนดตัวชี้วัดควรมีการกำหนดเกณฑ์และเป้าหมายในการพัฒนา ก่อนเพื่อ Scope ขอบเขตการพัฒนาให้ชัดเจนก่อน เนื่องจากประเด็นการพัฒนา มักจะมีความกว้างและครอบคลุม ขณะที่ตัวชี้วัดจะสะท้อนผลได้ดีในกรณีที่การพัฒนามีกรอบที่ชัดเจน 2.การกำหนดตัวชี้วัดควรมุ่งเน้นเชิงปริมาณเนื่องจาก SEA มักมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนจำนวนมาก และการกำหนดตัวชี้วัดควรดำเนินการควบคู่กับการระบุค่าเป้าหมาย (Target) ที่สามารถนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่ได้มีการกำหนดเอาไว้ได้ ข้ออภิปราย การวิเคราะห์ Baseline ในขั้นตอนนี้มีความล่าช้าเกินไปเนื่องจากการวิเคราะห์ Baseline ต้องดำเนินการทันทีเมื่อตัดสินใจเลือกประเด็นการพัฒนาแล้ว เนื่องจากชุดข้อมูลจากการวิเคราะห์ Baseline จะถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนา เกณฑ์การพัฒนา และเป้าหมายการพัฒนา ข้อเสนอแนะ ควรปรับการวิเคราะห์ Baseline ให้ดำเนินการก่อนการกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนา เกณฑ์การพัฒนา เป้าหมายการพัฒนา และการกำหนดตัวชี้วัด เนื่องจากผลการวิเคราะห์ Baseline เป็น Direction ในการกำหนดวัตถุประสงค์
การกำหนดทางเลือกการพัฒนาเบื้องต้น	7) การกำหนดทางเลือกการพัฒนาเบื้องต้น (Initial alternative) การกำหนดทางเลือกการพัฒนาเบื้องต้น เป็นการระบุความเป็นไปได้ในแนวทางการพัฒนาของแผน หรือแผนงานเบื้องต้น ซึ่งพัฒนาโดยหน่วยงานเจ้าของแผนหรือแผนงาน กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้จัดทำ SEA เพื่อนำไปใช้เป็นกรอบในการระดมความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้เสียในกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อนำไป	ข้ออภิปราย โดยข้อเท็จจริงในการจัดทำ SEA ไม่มีการกำหนดทางเลือกเบื้องต้น แต่ต้องพิจารณาว่าวัตถุประสงค์ในการจัดทำ SEA คืออะไร โดยสิ่งที่เป็นไปได้ในการดำเนินงานขั้นตอนนี้ประกอบด้วย 1.การจัดทำ SEA เพื่อให้คำแนะนำกับแผนยุทธศาสตร์ (Strategic plan) ขั้นตอนนี้ควรเป็นการกำหนดและวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ทางเลือก (Strategic

หัวข้อ	ประเด็นพิจารณา/สภาพปัญหา	แนวทางการปรับปรุง
	พัฒนา ทางเลือกในขั้นตอนต่อไป (รายละเอียดการพัฒนาทางเลือก อยู่ในหัวข้อ 3.3)	option) โดยนำข้อมูลจากการวิเคราะห์ Baseline มาวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ ทางเลือก 2.การจัดทำ SEA เพื่อให้คำแนะนำกับแผนแม่บท (Master plan) หรือแผน ระดับกลางที่ใช้ชื่ออื่นๆ ขึ้นตอนนี้น่าควรเป็นการกำหนดแผนงานทางเลือก (Program option) ที่อยู่บนพื้นฐานของยุทธศาสตร์ที่ได้มีการระบุไว้แล้วใน แผนยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการอ้างอิงเพื่อใช้ในการจัดทำแผนแม่บท ข้อเสนอแนะ ยกเลิกขั้นตอนนี้เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ซ้ำซ้อนกับกระบวนการพัฒนา ทางเลือก ส่วนประเด็นการมีส่วนร่วมนั้นได้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องมา ทุกขั้นตอนอยู่แล้ว
	8) การจัดทำแผนการมีส่วนร่วมและการสื่อสาร (Participation and communication plan) การจัดทำแผนการมีส่วนร่วมและการสื่อสารเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากจะช่วยกำหนด แนวทางการมีส่วนร่วมที่เชื่อมโยงกับกระบวนการแต่ละขั้นตอนของ SEA ซึ่งจะทำให้ขั้นตอนการมีส่วนร่วมสอดคล้องกับกรอบระยะเวลา ของกระบวนการ SEA และตามระดับความสำคัญของผู้มีส่วนได้เสีย รวมทั้งใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับผู้ที่เกี่ยวข้อง อาทิ หน่วยงาน เจ้าของแผนหรือแผนงาน และผู้มีส่วนได้เสีย เป็นต้น ซึ่งจะทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมมี ประสิทธิภาพ และมีความโปร่งใส ทั้งนี้ สิ่งสำคัญที่สุด คือ การมีส่วน ร่วมตัดสินใจในทุกขั้นตอนหลักของผู้มีส่วนได้เสีย	ข้ออภิปราย โดยหลักการการจัดทำแผนการมีส่วนร่วมและการสื่อสารควรมีการดำเนินการ ตั้งแต่การยื่นข้อเสนอในการจัดทำ SEA (Proposal) และลงรายละเอียดมากขึ้นในรายงานเบื้องต้น (Inception report) ข้อเสนอแนะ โดยการจัดทำแผนการสื่อสารอาจดำเนินการเป็น 2 ช่วง คือ 1) แผนการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในช่วง Scoping ที่จะครอบคลุมกิจกรรม การพัฒนากรอบปัญหา การวิเคราะห์รากของสาเหตุปัญหา การวิเคราะห์ Driving force และการประเมินประเด็นยุทธศาสตร์ จนได้ประเด็นการพัฒนา 2) แผนการสื่อสารและการมีส่วนร่วมช่วงการพัฒนาและประเมินทางเลือก ซึ่ง จะครอบคลุมกระบวนการวิเคราะห์ Baseline การกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนา เกณฑ์การพัฒนา เป้าหมายการพัฒนา ตัวชี้วัดการพัฒนา การพัฒนา และประเมินยุทธศาสตร์ทางเลือก (หรือ แผนงานทางเลือก) และการพัฒนา และประเมินทางเลือกการพัฒนา และการติดตามประเมินผล
	9) การจัดทำและเสนอรายงานการกำหนดขอบเขต (Scoping report) การจัดทำและเสนอรายงานการกำหนดขอบเขต เริ่มจาก การจัดทำร่างรายงานการกำหนดขอบเขตซึ่งมีผลจากการดำเนินงาน	ข้อเสนอแนะ Scoping report ควรประกอบด้วย (1) กระบวนการและผลการพัฒนากรอบปัญหา

หัวข้อ	ประเด็นพิจารณา/สภาพปัญหา	แนวทางการปรับปรุง
	ในขั้นตอนย่อยที่ 1) การวิเคราะห์และทบทวนแผนหรือแผนงาน การทบทวนข้อมูลที่เกี่ยวข้อง 2) การระบุขอบเขตพื้นที่และเวลา และ 3) การวิเคราะห์แรงขับเคลื่อนของการพัฒนา แล้วนำจากทั้ง 3 ขั้นตอนย่อยดังกล่าวไปปรับปรุงความคิดเห็น โดยให้ความสำคัญใน 2 ประเด็น ได้แก่ 1) ผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จากการพัฒนาตามแผนหรือแผนงาน และ 2) ทิศทางการพัฒนาที่เป็นไปได้ภายใต้กรอบแผนหรือแผนงานนั้น	(2) กระบวนการและผลการวิเคราะห์รากของสาเหตุปัญหา (3) กระบวนการและผลการวิเคราะห์ Driving force (4) กระบวนการและผลการประเมินประเด็นยุทธศาสตร์เพื่อให้ได้ประเด็นการพัฒนา และ (5) กระบวนการและผลการดำเนินงานการมีส่วนร่วมที่ประกอบด้วย กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง (จำนวน คุณสมบัติ และความเกี่ยวข้อง) สิ่งที่ได้จากกระบวนการมีส่วนร่วม (ความคิดเห็น ความกังวล ความต้องการ ข้อเสนอแนะ) และการนำสิ่งที่ได้จากกิจกรรมการมีส่วนร่วมมาใช้ประโยชน์ในการจัดทำ SEA แต่ละกระบวนการ และการรายงานให้ผู้ที่มีส่วนร่วมทราบถึงการนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์ในการจัดทำ SEA

หัวข้อ	ประเด็นพิจารณา/สภาพปัญหา	แนวทางการปรับปรุง
3) การพัฒนาและการประเมินทางเลือก (Alternatives development and assessment)	1) การพัฒนาทางเลือก (Development of alternatives) การพัฒนาทางเลือก เป็นการกำหนดทางเลือกต่าง ๆ ที่มีความเป็นไปได้ ในการดำเนินงานตามแผนหรือแผนงานที่ส่งผลให้การพัฒนาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและบรรลุวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนได้เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจในการบูรณาการเข้ากับการจัดทำแผนหรือแผนงาน นอกจากนี้ ยังเป็นกระบวนการตัดสินใจที่เป็น การป้องกันหรือการควบคุมสถานการณ์และช่วยทำให้มั่นใจได้ว่า ผู้ตัดสินใจจะไม่พลาดกับทางเลือกอื่นที่ดีกว่า ภายใต้ข้อจำกัดที่ผู้ตัดสินใจกำลังเผชิญอยู่ ผลจากการพิจารณาดังกล่าว จะใช้เป็นสภาพพื้นฐานประกอบการพิจารณาเปรียบเทียบและพัฒนาทางเลือกต่อไป โดยขั้นตอนการพัฒนาทางเลือก ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย ดังนี้ (๑) การหาสภาพตามปกติ (Business-as-usual: BAU) การหาสภาพตามปกติ คือ การทำความเข้าใจสภาพพื้นฐานของบริบทหรือสถานการณ์เพื่อประกอบการพิจารณาพัฒนาทางเลือกต่าง ๆ โดยสามารถพิจารณาได้จากผลของการประเมินข้อมูลฐานของแต่ละตัวชี้วัดจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งควรดำเนินการก่อนขั้นตอนการพิจารณาความจำเป็นของทางเลือก ทั้งนี้ สภาพตามปกติไม่จัดเป็นทางเลือก (๒) การพิจารณาความจำเป็นของทางเลือก (Need for alternatives) การพิจารณาความจำเป็นของทางเลือกมีความสำคัญที่ช่วยในการตัดสินใจว่า ต้องมีทางเลือกใหม่หรือไม่ เพื่อให้แผนหรือแผนงานบรรลุตามวิสัยทัศน์และวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และทางเลือกใหม่นั้นจะส่งผลต่อแผนหรือแผนงานไปในทิศทางใด หากพิจารณาว่ามีความจำเป็นที่ต้องพัฒนาทางเลือกใหม่แล้ว หนึ่งในทางเลือกที่พัฒนานั้นนั้นต้องมีทางเลือกไม่ดำเนินงาน (No-action alternative) ด้วย	ข้อเสนอแนะ 1.โดยทั่วไปการจัดทำทางเลือกจะขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการจัดทำ SEA ว่ามีวัตถุประสงค์เพื่อให้คำแนะนำการจัดทำแผนระดับใด 1.1 หากเป็นการให้คำแนะนำการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ ก็จะต้องมีทางเลือก 2 ระดับ คือ ยุทธศาสตร์ทางเลือก และทางเลือกการพัฒนา ทั้งนี้หากแผนยุทธศาสตร์ที่ให้คำแนะนำเป็นแผนเก่าและต้องการปรับปรุงเพียงยุทธศาสตร์ แต่ไม่ต้องการปรับปรุงวิสัยทัศน์หรือพันธกิจ การให้ข้อเสนอแนะก็อาจมีเพียงการจัดทำยุทธศาสตร์ทางเลือก (Strategic potion) 1.2 หากเป็นการให้คำแนะนำในการจัดทำแผนแม่บท หรือ แผนระดับกลางที่อาจเรียกชื่ออื่นแต่เป็นแผนที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดแผนยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติการให้คำแนะนำก็จะเป็นการให้คำแนะนำ แผนงานทางเลือก (Program option) 2.ไม่ว่าการพัฒนาทางเลือกในระดับใด จะมีขั้นตอนสำคัญ 3 ขั้นตอน คือ (1) การพัฒนาและกำหนดทางเลือก (2) การประเมินและเปรียบเทียบทางเลือก และ (3) การเสนอทางเลือกที่เหมาะสมสูงสุดให้ผู้มีอำนาจตัดสินใจ 2.1 การพัฒนาและกำหนดทางเลือก มีตัวอย่างแนวทางการพัฒนาและกำหนดทางเลือกที่สำคัญและเป็นแนวปฏิบัติที่ดีอยู่ 13 ประเด็น ดังนี้ (1) ระบุและพัฒนาทางเลือกในช่วงต้นของกระบวนการประเมิน (เช่น เมื่อทราบแน่ชัดว่าประเด็นการพัฒนามีประเด็นใดบ้างในกรณีที่ต้องการทางเลือกการพัฒนาและยุทธศาสตร์ทางเลือก หรือ เมื่อทราบแน่ชัดว่ายุทธศาสตร์ใดบ้างที่ต้องการแผนงานทางเลือก) และหากเป็นไปได้ให้กำหนดขอบเขตความหมายของทางเลือกการพัฒนา/ยุทธศาสตร์ทางเลือก/แผนงานทางเลือกเอาไว้เพื่อใช้ในการกำหนดขอบเขตผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อจัดประชุมเชิงปฏิบัติการในกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม (2) นำเสนอวิธีใช้ทางเลือกแต่ละทางเลือกมาใช้ในการขับเคลื่อนในการบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ได้มีการระบุเอาไว้ในกระบวนการก่อนหน้านี้เพื่อพิจารณาความเป็นไปได้ว่าทางเลือกการพัฒนา/ยุทธศาสตร์ทางเลือก/แผนงานทางเลือกจะสามารถนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดเอาไว้ได้หรือไม่

หัวข้อ	ประเด็นพิจารณา/สภาพปัญหา	แนวทางการปรับปรุง
	(๓) การพิจารณาทางเลือกไม่ดำเนินงาน (No-action alternative) ทางเลือกไม่ดำเนินงานเป็นทางเลือกที่เป็นไปตามสภาพตามปกติ ตั้งแต่ปัจจุบันและคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงที่ต่อเนื่องไปยังอนาคตโดยไม่มีการดำเนินงานตามแผนหรือแผนงานเพื่อใช้เปรียบเทียบกับทางเลือกอื่น ๆ ซึ่งช่วยให้ทราบว่าผลลัพธ์ของการไม่ใช้ทางเลือกที่พัฒนาขึ้นใหม่หรือไม่มีการปรับปรุงใด ๆ จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของประเด็นยุทธศาสตร์อย่างไร เพื่อให้แผนหรือแผนงานได้รับการปรับปรุงและบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้น ควรพิจารณาถึงทางเลือกที่ไม่ดำเนินงานด้วยเพื่อใช้วัดความแตกต่างของผลลัพธ์จากทางเลือกใหม่ต่าง ๆ (๔) การพัฒนาทางเลือกต่าง ๆ (Development of alternatives) การพัฒนาทางเลือกต่าง ๆ เป็นการเสนอความเป็นไปได้ของการพัฒนา เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ตามวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและวิสัยทัศน์ที่ได้กำหนดไว้ ทำให้มั่นใจได้ว่าการตัดสินใจจะอยู่บนพื้นฐานข้อมูลที่ครบถ้วนและพิจารณาทางเลือกอย่างรอบคอบ ทั้งนี้ ทางเลือกที่พัฒนาขึ้นควรมีจำนวนไม่มาก (3 – 4 ทางเลือก) สอดคล้องกับสภาพการพัฒนาของพื้นที่นั้น ๆ และวัตถุประสงค์ของแผนหรือแผนงาน ส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ที่แตกต่างกัน และมีความเป็นไปได้ในการดำเนินการ การพัฒนาทางเลือกควรใช้ทั้งวิธีการจากบนลงล่าง (Top-down approach) และจากล่างขึ้นบน (Bottom-up approach) กล่าวคือ ควรมีการระบุความต้องการทางเลือกทั้งจากกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียหรือประชาชนที่บริหารจัดการในระดับสูง และจากกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียหรือประชาชนที่ได้รับประโยชน์หรือผลกระทบ หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมและการสื่อสารต่อสาธารณชน ซึ่งทางเลือกที่ได้จากกระบวนการมีส่วนร่วมมักเป็นทางเลือกที่ผสมผสานความ	(3) ในการพัฒนาทางเลือก ควรเป็นการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดระหว่างทีมวางแผนและทีม SEA เนื่องจากในการพัฒนาทางเลือกของ SEA อาจระบุทางเลือก/ยุทธศาสตร์/แผนงานที่ไม่สมเหตุผลหรือไม่สอดคล้องกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องหรืออาจแนะนำทางเลือกที่นอกเหนือจากอำนาจหรือบทบาทของหน่วยงานวางแผน (4) ตรวจสอบให้แน่ใจว่าทางเลือกสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และขนาดพื้นที่ความรับผิดชอบของแผนรวมทั้งไม่ขัดแย้งหรือซ้ำซ้อนแผนของหน่วยงานที่อยู่เหนือกว่าหรือแผนของหน่วยงานที่อยู่ต่ำกว่าแต่ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการแล้ว ตลอดจนแผนของหน่วยงานที่มีวัตถุประสงค์ใกล้เคียงกัน (5) พัฒนาทางเลือกที่เป็นจริงสมเหตุผลเป็นไปได้และนำไปใช้ได้จริง (5.1) สมจริง (Realistic) เป็นการพิจารณาความสามารถในการบรรลุวัตถุประสงค์ของแผน/แผนงาน (5.2) สมเหตุผล (Reasonable) เป็นทางเลือกที่มีการพิจารณาพื้นฐานและแนวโน้มด้านสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจสังคม ตลอดจนข้อกำหนดทางกฎหมายรวมถึงข้อกำหนดของท้องถิ่น มีความแข็งแกร่ง (robust) สามารถดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้ในทุกบริบททางสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ (5.3) สามารถอยู่รอดได้ (Viable) เป็นทางเลือกที่มีความเป็นไปได้ทางเทคนิคและเป็นไปได้ในเชิงสถาบัน (เช่น เป็นเทคนิคการบำบัดน้ำเสียที่ดีแต่ไม่ก่อให้เกิดต้นทุนที่สูงเกินไป เป็นต้น) รวมทั้งควรหลีกเลี่ยงทางเลือกที่อาจก่อให้เกิดปัญหาทางการเมือง หรือเปราะบางต่อการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หรือ มีค่าใช้จ่ายในการชดเชยเยียวยาสูง (5.4) สามารถนำไปปฏิบัติได้ (Implementable) ทางเลือกที่กำหนดควรสามารถนำไปปฏิบัติหรือดำเนินการได้ภายในกรอบระยะเวลาอายุของแผนและทรัพยากรที่มีอยู่

หัวข้อ	ประเด็นพิจารณา/สภาพปัญหา	แนวทางการปรับปรุง
	ต้องการของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดแผนหรือแผนงานและกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจึงจะเป็นทางเลือกที่สะท้อนความต้องการและเป็นที่ยอมรับของกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียได้มากที่สุด การพัฒนาทางเลือกต้องพิจารณารูปแบบและเข้าใจระดับของทางเลือก (Alternative hierarchy) ทั้งนี้ การพัฒนาทางเลือกเป็นไปได้หลายรูปแบบและหลายระดับ ขึ้นกับลักษณะของแผนหรือแผนงาน และระยะเวลาในการพัฒนาแผนหรือแผนงานนั้นว่าอยู่ในขั้นตอนใด การระบุทางเลือกต่าง ๆ ที่เฉพาะเจาะจง (Specific alternatives) มีรูปแบบและระดับต่าง ๆ ดังนี้ - ทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic alternatives) เป็นทางเลือกระดับสูงเชิงนโยบายซึ่งต้องการบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ เช่น ทางเลือกยุทธศาสตร์การปรับเปลี่ยนโครงสร้างพื้นฐานให้ทั่วถึงและเท่าเทียม ทางเลือกยุทธศาสตร์การคมนาคมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ทางเลือกยุทธศาสตร์การเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อความยั่งยืน เป็นต้น ทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์มักเป็นทางเลือกในระยะยาว เพื่อบรรลุความยั่งยืนตามวิสัยทัศน์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ได้กำหนดไว้ซึ่งมักกำหนดเพียงทิศทางของทางเลือก แต่ไม่ระบุว่า จะดำเนินงานสำเร็จได้อย่างไร - ทางเลือกรายสาขา (Sectoral alternatives) เป็นทางเลือกที่สร้างขึ้นเพื่อชี้ความเป็นไปได้และความต้องการเฉพาะเจาะจง หรือต้องการส่งเสริมการพัฒนารายสาขาหนึ่ง ๆ เปรียบเทียบกับรายสาขาอื่น เช่น 1) กรณี SEA ด้านการท่องเที่ยว มีทางเลือกการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อเปรียบเทียบกับทางเลือกการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มุ่งตอบสนองต่อความต้องการนักท่องเที่ยว	(6) ทางเลือกมีความสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ Baseline (7) กรณีการจัดทำทางเลือก SEA สำหรับแผนการพัฒนารายสาขา (SEA for Sectoral Plan) ควรมีการกำหนดทางเลือก“ไม่ต้องทำอะไรเลย (do-nothing)” (8) การกำหนดทางเลือกควรมีความโปร่งใสและมีโครงสร้างของทางเลือกที่ชัดเจน อาทิ การระบุความจำเป็น รูปแบบ สถานที่และกรอบระยะเวลาในการพัฒนา เป็นต้น (9) การกำหนดทางเลือกควรมีแนวทางการพัฒนาสำคัญที่แตกต่างกันในแต่ละทางเลือก (10) จำนวนทางเลือกควรมีจำนวน 3-4 ทางเลือกเมื่อรวมทางเลือก“ไม่ต้องทำอะไร” (11) การอธิบายทางเลือกควรมีความชัดเจนและรัดกุม โดยให้รายละเอียดเชิงพรรณนาที่เพียงพอเพื่อให้สามารถประเมินสาระสำคัญได้ และควรมีเอกสารสำหรับการอธิบายเหตุผลในการกำหนดทางเลือกและข้อจำกัดในการดำเนินงานในอนาคต (12) ควรแสดงให้เห็นเป็นเชิงพื้นที่ (เช่น ทำเป็นแผนที่) เพื่ออำนวยความสะดวกในการพิจารณาขอบเขตทางภูมิศาสตร์และการประเมินเชิงพื้นที่ (13) มีกระบวนการปรับปรุงทางเลือกให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง (iterative) เพื่อเพิ่มศักยภาพในการบรรลุวัตถุประสงค์และสามารถตอบสนองภาคส่วนต่างๆได้อย่างเต็มที่ 2.2 การประเมินและเปรียบเทียบทางเลือก มีตัวอย่างแนวทางการประเมินและเปรียบเทียบทางเลือกที่สำคัญและเป็นแนวปฏิบัติที่ดีอยู่ 7 ประเด็น ดังนี้ (1) ตรวจสอบให้แน่ใจว่าเป็นการประเมินทางเลือกในช่วงต้นของกระบวนการวางแผนและใช้ผลการประเมินเพื่อการวางแผน ที่ครอบคลุมประเด็นข้อถกเถียงเชิงยุทธศาสตร์สำหรับโอกาสและความเสี่ยงสำหรับการตัดสินใจแต่ละครั้งในการวางแผน

หัวข้อ	ประเด็นพิจารณา/สภาพปัญหา	แนวทางการปรับปรุง
	2) กรณี SEA ด้านการขนส่ง ทางเลือกการสร้างการขนส่งระบบรางเพื่อลดมลพิษทางอากาศ เปรียบเทียบทางเลือกการขยายถนนเพื่อรองรับการจราจรและขนส่งสินค้า เป็นต้น ทางเลือกสายสาขามีความเฉพาะเจาะจง และแสดงความเป็นไปได้ของทางเลือกในการพัฒนาสาขาหนึ่งด้วยเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน ระหว่างการพัฒนาที่เน้นเพียงด้านใดด้านหนึ่ง เปรียบเทียบกับการพัฒนาสาขานั้นสู่ความสมดุลของด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม - ทางเลือกเชิงพื้นที่ (Spatial alternatives) เป็นทางเลือกที่ระบุตำแหน่ง พื้นที่เฉพาะ หรือการจัดสรรที่ดินเพื่อการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ทางเลือกการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลเพื่อการนิคมอุตสาหกรรมและท่าเทียบเรือ ทางเลือกการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษเพื่อรองรับกลุ่มอุตสาหกรรมใหม่ ทางเลือกการบริหารจัดการที่ดินของจังหวัดเพื่อรองรับยุทธศาสตร์การพัฒนา เป็นต้น ทางเลือกประเภทนี้ไม่เจาะจงการพัฒนาสาขาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่บูรณาการทางเลือกของทิศทางการพัฒนาในพื้นที่ที่กำหนดไว้ เพื่อกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ที่หลากหลาย ทางเลือกนี้มุ่งให้เกิดการจัดสรรแบ่งปันการใช้พื้นที่ให้เหมาะสมกับศักยภาพและความต้องการหลายด้าน แต่ยังสามารถบรรลุสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ด้วย - ทางเลือกของวิธีการพัฒนา (Modal alternatives) เป็นทางเลือกของวิธีการหรือเทคโนโลยีที่ใช้เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์เดียวกัน เช่น ทางเลือกการใช้เทคโนโลยีสะอาดในภาคอุตสาหกรรม ทางเลือกการเพิ่มรายได้และอาชีพ ด้วยการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทางเลือกการลดและการจัดขยะด้วยเทคโนโลยี และนวัตกรรมกรรมการหมุนเวียนและเปลี่ยนขยะเป็นพลังงาน ทางเลือกการส่งเสริมการใช้รถยนต์ไฟฟ้าแทนการใช้น้ำมันเชื้อเพลิง ทางเลือกการเก็บภาษีและค่าธรรมเนียมการใช้น้ำ เป็นต้น ทางเลือกแบบนี้	(2) ใช้ข้อมูลการวิเคราะห์ Baseline (ข้อมูลการวิเคราะห์แนวโน้มในอดีต สถานการณ์ปัจจุบัน ข้อมูลคาดการณ์ในอนาคต และข้อมูลความต้องการในอนาคต) เพื่อสนับสนุนการประเมินทางเลือก (3) ใช้เทคนิคการประเมินทางเลือกทั้งการประเมินเปรียบเทียบระหว่างทางเลือกปกติกับการเปรียบเทียบทางเลือก “ไม่ต้องทำอะไร” (4) ตรวจสอบให้แน่ใจว่าแนวทางการประเมินมีความเหมาะสมในการพิจารณาทางเลือกทั้งหมด และรายละเอียดในการประเมินในแต่ละทางเลือกต้องอยู่ในระดับเดียวกันเพื่อให้สามารถเปรียบเทียบกันได้อย่างแท้จริง (5) ใช้แนวทางการประเมินที่เป็นระบบและโปร่งใส (6) การประเมินทางเลือกทุกทางเลือกจะต้องครอบคลุมมิติด้านสิ่งแวดล้อม และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมและข้อจำกัด โดยครอบคลุมทั้งผลกระทบเชิงบวก และผลกระทบทางลบที่อาจเกิดขึ้น ทั้งผลกระทบระยะสั้น และระยะยาว (7) ในกรณีที่มีการทบทวนแผนเดิม อาจไม่จำเป็นต้องประเมินทางเลือกที่เคยประเมินไว้ก่อนหน้านี้ใหม่ ยกเว้น สถานการณ์จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ควรมีการนำทางเลือกก่อนหน้านี้มาพิจารณาควบคู่กับการประเมินทางเลือกใหม่ 2.3 การเสนอทางเลือกที่เหมาะสมสูงสุด มีตัวอย่างแนวทางการเสนอทางเลือกที่เหมาะสมสูงสุดที่สำคัญและเป็นแนวปฏิบัติที่ดีอยู่ 7 ประเด็น ดังนี้ (1) ให้ความสำคัญกับทางเลือกที่เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมมากกว่าการปฏิบัติตามข้อกำหนดทางกฎหมายเพียงอย่างเดียว (แม้ว่าจะเป็นเรื่องยากทางการเมืองหรืออาจยังเป็นที่ยกเถียงกัน) ทางเลือกที่เลือกควรมีความเป็นไปได้ในการยกระดับเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม แม้กระทั่งทางเลือกที่อาจไม่สามารถนำมาปฏิบัติได้ทันที ก็มีคุณค่าเพียงพอที่จะนำมาพิจารณาสำหรับการดำเนินการในอนาคต (2) ควรเลือกทางเลือกที่แข็งแกร่งและยืดหยุ่น สามารถรับมือกับสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม การวางแผนในอนาคตและผลกระทบที่

หัวข้อ	ประเด็นพิจารณา/สภาพปัญหา	แนวทางการปรับปรุง
	ระบุวิธีการ แนวทาง เทคนิค เทคโนโลยีหรือนวัตกรรมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน - ทางเลือกระยะเวลาดำเนินงาน (Staging alternatives) เป็นทางเลือกดำเนินงานตามระยะเวลาส่วนใดดำเนินงานก่อน ส่วนใดดำเนินการหลังตามลำดับ หรือติดตามและนำผลลัพธ์จากการดำเนินงานตามทางเลือกส่วนที่ดำเนินงานก่อนไปปรับปรุงแผนหรือแผนงาน และแก้ไขผลลัพธ์ที่ไม่ต้องการในระยะหลัง เช่น ทางเลือกการชะลอการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน ในระยะ ๒ ปี และทางเลือกการหาแหล่งพลังงานทางเลือกในการผลิตไฟฟ้าในระยะ ๑๐ ปี ทางเลือกการเปลี่ยนวิธีการจัดขยะจากพื้นที่ฝังกลบเป็นการเผาไหม้มลพิษ ในระยะ ๑๐ ปี และเปลี่ยนขยะเป็นพลังงานในระยะ ๒๐ ปี เป็นต้น ทางเลือกแบบนี้พิจารณากำหนดความเหมาะสมของการนำทางเลือกไปดำเนินงานตามลำดับ เมื่อมีความพร้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม สร้างความเป็นไปได้ในการบรรลุวัตถุประสงค์ที่ยั่งยืน ซึ่งต้องใช้ระยะเวลายาวและทรัพยากรจำนวนมาก - ทางเลือกการบริหารจัดการองค์การ (Institution arrangement alternatives) เป็นทางเลือกที่จะบริหารจัดการโดยองค์การใดมีบทบาทในการดำเนินงาน หรือการแบ่งความรับผิดชอบร่วมกัน ให้มีประสิทธิภาพระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ส่วนกลางและท้องถิ่น หรือหน่วยงานเฉพาะรายสาขาหรือเชิงพื้นที่ ซึ่งหมายรวมถึงการปฏิรูปแนวทางและวิธีการจัดสรรบุคลากรและงบประมาณด้วย เช่น ทางเลือกการบูรณาการร่วมกันระหว่างองค์การบริหารส่วนจังหวัดกับท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทางเลือกการร่วมลงทุนระหว่างเอกชนและท้องถิ่นในการส่งเสริมการเกษตรปลอดสารพิษ ทางเลือกการใช้งบประมาณท้องถิ่นในนิคมอุตสาหกรรมของนักลงทุน เป็นต้น ทางเลือกแบบนี้ให้	หลากหลาย โดยทางเลือกที่เลือกควรผ่านการตรวจสอบกับประเด็นสำคัญๆ อาทิ สถานการณ์ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร สถานการณ์ด้านโรคระบาด เป็นต้น (3) ควรมีการนำทางเลือกที่เลือกไปขอความเห็นจากที่ปรึกษาหรือผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมาย (4) ทางเลือกที่นำมาใช้ในแผนไม่จำเป็นต้องเป็นทางเลือกที่เสนอแนะโดย SEA เสมอไป แต่ควรเป็นทางเลือกที่ยั่งยืนหรือเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมหรือมีความแข็งแกร่งที่สุด อย่างไรก็ตาม หากไม่เลือกทางเลือกที่เสนอแนะโดย SEA ก็ควรแสดงเหตุผลอย่างชัดเจนในรายงานด้านสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับการเลือกทางเลือกที่ไม่ใช่ทางเลือกที่เสนอแนะโดย SEA (5) ควรมีการ“เล่าเรื่อง” ในรายงาน SEA ที่เป็นรายงานฉบับประชาชนว่ามีการพิจารณาทางเลือกใน SEA อย่างไร โดยประเด็นที่น่าเสนอควรประกอบด้วย (ก) วิธีการพัฒนาทางเลือกและข้อจำกัดในการพัฒนาทางเลือก (ข) เหตุใดทางเลือกเหล่านี้จึงถูกเสนอขึ้นมา และเหตุใดทางเลือกอื่นๆจึงถูกตัดออกไป (ค) วิธีการประเมินและผลการประเมินทางเลือก (ง) ทางเลือกที่เลือกคือทางเลือกใดและเหตุผลที่เลือกคืออะไร (จ) ช่องว่าง ข้อบกพร่อง และข้อจำกัดของข้อมูลหรือเทคนิคที่ส่งผลต่อการพัฒนาและการประเมินทางเลือกและความไม่แน่นอนที่เกี่ยวข้อง (6) นำเสนอผลการประเมินทางเลือกในรูปแบบที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งอาจจัดทำเป็นตาราง Matrix สรุปเกี่ยวกับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมที่เกี่ยวข้องทั้งหมด โดยเฉพาะทางเลือกที่เหมาะสมสูงสุด

หัวข้อ	ประเด็นพิจารณา/สภาพปัญหา	แนวทางการปรับปรุง
	ความสำคัญต่อการบริหารจัดการองค์กร และผู้มีส่วนได้เสียในการดำเนินงานตามทางเลือกนั้น เพื่อบริณาการทำให้เกิดการยอมรับ การยอมรับยอมเสียของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและได้ประโยชน์ร่วมกัน -ทางเลือกเชิงนโยบายสำคัญเร่งด่วน (Policy priorities alternatives) เป็นทางเลือกที่ตอบสนองนโยบายที่มีความสำคัญเร่งด่วนของประเทศหรือระหว่างประเทศ เช่น การลดความยากจน การปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ การให้มูลค่าทางวัฒนธรรม เป็นต้น ทางเลือกแบบนี้เกิดจากนโยบายและฝ่ายการเมือง ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจใช้ทางเลือก เพื่อความเร่งด่วนในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรค ทั้งนี้ต้องเป็นทางเลือกที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนด้วย -ทางเลือกที่ใช้ในการหลีกเลี่ยงหรือบรรเทาผลกระทบ (Avoidance and mitigation alternatives) เป็นทางเลือกที่เกิดจากการคาดการณ์ว่า การพัฒนานั้นจะมีผลเสียทางด้านสิ่งแวดล้อม สังคม หรือเศรษฐกิจ แต่มีความจำเป็นต้องดำเนินงาน จึงเสนอทางเลือกเป็นวิธีการและมาตรการในการหลีกเลี่ยงหรือบรรเทาผลกระทบ เช่น ทางเลือกการใช้พลังงานสะอาดในการพัฒนาการคมนาคมขนส่ง ทางเลือกการไม่ใช้ปุ๋ยเคมีในพื้นที่เกษตร ทางเลือกการไม่สร้างเขื่อนเพื่อรักษาการไหลของน้ำเพื่อสิ่งแวดล้อม ทางเลือกการไม่ใช้แรงงานต่างชาติเพื่อสนับสนุนชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น ๒) การประเมินทางเลือก (Assessment of alternatives) เมื่อได้พัฒนาทางเลือกต่าง ๆ ขึ้นแล้วนั้น เพื่อให้ทราบว่า ทางเลือกใดที่มีความเหมาะสม ในการดำเนินงานหรือเพื่อคัดเลือกให้ได้ทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด (Preferred alternative) เป็นการประเมินผลกระทบที่เกิดจากทางเลือกต่าง ๆ โดยวิเคราะห์และจัดลำดับความสำคัญของทางเลือก ขั้นตอนในการประเมินทางเลือกแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนย่อย ดังนี้	

หัวข้อ	ประเด็นพิจารณา/สภาพปัญหา	แนวทางการปรับปรุง
	(2.1) การประเมินผลกระทบที่เกิดจากทางเลือกต่าง ๆ การประเมินผลกระทบที่เกิดจากทางเลือกต่าง ๆ เป็นการวิเคราะห์ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น จากการดำเนินงานตามทางเลือกที่จะสามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ซึ่งพิจารณาผลของการดำเนินงานตามทางเลือก เพื่อระบุปัญหาอุปสรรค ข้อจำกัด และความห่วงกังวล รวมไปถึงระบุ สมมติฐานและความไม่แน่นอนของทางเลือก ขอบเขตพื้นที่ที่อาจได้รับผลกระทบจากทางเลือกทั้งทางตรงและ ทางอ้อม ซึ่งมีลักษณะของผลกระทบแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ • ผลกระทบทางตรง (Direct impacts) คือ ผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาเฉพาะพื้นที่ ผลกระทบทางอ้อม (Indirect impacts) คือ ผลกระทบไปถึงนโยบายซึ่งเกี่ยวข้องกับระเบียบ กฎหมาย หรืองบประมาณ ทั้งนี้ นอกจากลักษณะของผลกระทบแล้วควรจะต้องพิจารณาให้ครอบคลุมถึงผลกระทบ แต่ละรูปแบบที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินงานตามทางเลือก ซึ่งนอกจากผลกระทบทั่วไปที่พิจารณาได้โดยตรง ควรพิจารณาถึงผลกระทบในรูปแบบอื่น ๆ ด้วย โดยเฉพาะ ผลกระทบแบบสะสม (Cumulative impacts) คือ ผลกระทบที่รวมกันจาก แหล่งกำเนิดต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากการพัฒนาเป็นกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เป็นต้น ผลกระทบขอบเขตกว้างใหญ่ (Large-scale impacts) คือ ผลกระทบกว้างขวาง ระดับภูมิภาคหรือระดับโลก ซึ่งอาจเกิดแบบถาวร ชั่วคราว หรือเป็นผลสะสมรวม ผลกระทบข้ามพรมแดน (Transboundary impacts) คือ ผลกระทบที่ส่งผลไปไกล นอกขอบเขตพื้นที่ของแผนหรือแผนงาน เช่น ข้ามจังหวัด ข้ามภูมิภาค หรือข้ามประเทศ เป็นต้น (2.2) การพิจารณาเปรียบเทียบทางเลือกต่าง ๆ เมื่อทางเลือกทั้งหมดที่เสนอมาได้รับการประเมินผลกระทบที่เกิดจากทางเลือก	

หัวข้อ	ประเด็นพิจารณา/สภาพปัญหา	แนวทางการปรับปรุง
	ต่าง ๆ แล้ว ก็นำมาเปรียบเทียบแต่ละทางเลือก โดยการให้คะแนน และเรียงลำดับคะแนนของแต่ละทางเลือกเปรียบเทียบกับทางเลือก ไม่ดำเนินงาน ซึ่งจะได้ทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด (Preferred alternative) สามารถดำเนินการได้ด้วยหลายวิธี เช่น การวิเคราะห์ หลายหลักเกณฑ์ (Multi-Criteria Analysis) การให้คะแนนอย่างง่าย (Rating) การพิจารณาโดยผู้เชี่ยวชาญ (Expert judgement) เป็นต้น วิธีการและเทคนิคการให้คะแนนและเปรียบเทียบทางเลือก ปรากฏใน ภาคผนวก ค การให้คะแนนทางเลือกต่าง ๆ ควร ดำเนินการในหลากหลายกลุ่มของผู้มีส่วนได้เสียเพื่อเป็นการรวม ความคิดเห็นและการวิเคราะห์ร่วมกัน (Collective assessment) ซึ่งจะทำให้ได้ทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดกับการพัฒนาและสอดคล้อง กับความต้องการของพื้นที่มากที่สุด ผลลัพธ์ของการพัฒนาและการ ประเมินทางเลือกจะต้องนำไปเสนอให้ผู้มีส่วนได้เสียให้ความเห็น และนำผลการรับฟังความเห็นมาใช้ปรับปรุงให้ได้ทางเลือกที่ เหมาะสมที่สุด และบันทึกคำอธิบายเหตุผลประกอบทางเลือกที่ เหมาะสมที่สุดไว้ในรายงาน SEA และรายงานฉบับประชาชนด้วย	
4) การกำหนดมาตรการเพื่อความ ยั่งยืน (Measures for Sustainability)	1.การกำหนดมาตรการเพื่อความยั่งยืนของแต่ละทางเลือก เป็น แนวทางหรือวิธีการดำเนินงานเพื่อช่วยให้ประเด็นยุทธศาสตร์ บรรลุ ตามวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ได้ระบุไว้ตั้งแต่ขั้นตอนการ กำหนดขอบเขต.และนำไปสู่ความสมดุลในด้านเศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อม เพื่อทำให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งมาตรการเพื่อ ความยั่งยืนควรกำหนดให้สอดคล้องกับช่วงเวลาของการดำเนินงาน ตามทางเลือกด้วย ตัวอย่างเช่น - เป้าหมายของการพัฒนาอุตสาหกรรมใหม่ในพื้นที่ให้เกิดความ ยั่งยืน คือ การปรับปรุงให้เป็นอุตสาหกรรมเชิงนิเวศและ อุตสาหกรรมสีเขียว จึงกำหนดมาตรการเพื่อความยั่งยืนของการ พัฒนาอุตสาหกรรมใหม่เป็นการใช้เทคโนโลยีการผลิตที่หลักเลี่ยง	

หัวข้อ	ประเด็นพิจารณา/สภาพปัญหา	แนวทางการปรับปรุง
	มลพิษทางอากาศ การใช้นวัตกรรมการหมุนเวียนของเสียกลับมาใช้ใหม่ - เป้าหมายของการสร้างเครือข่ายคมนาคมขนส่งให้สะดวกปลอดภัย และสะอาดเพื่อความยั่งยืน คือ การออกแบบและสร้างเครือข่ายคมนาคมขนส่งสาธารณะ ระบบรางที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ลดมลพิษทางอากาศจากเชื้อเพลิงฟอสซิล หรือการออกแบบเส้นทางถนนซึ่งหลีกเลี่ยงการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ พื้นที่ชุ่มน้ำ - เป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้เพื่อความยั่งยืน คือ การสร้างการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยววิถีไทย เพื่อบูรณาการการท่องเที่ยวกับภาคส่วนอื่น ๆ และใช้ประโยชน์พื้นที่ท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับศักยภาพการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และสร้างรายได้ให้ชุมชนที่ดูแลและอนุรักษ์พื้นที่ท่องเที่ยวและทรัพยากรธรรมชาติ มาตรการเพื่อความยั่งยืน มีรูปแบบที่เน้นให้ความสำคัญกับการส่งเสริม (Enhance) ผลกระทบทางบวกหรือประโยชน์ และเน้นให้ความสำคัญกับการหลีกเลี่ยง (Avoid) และการลดหรือบรรเทา (Mitigate/ Reduce) ผลกระทบทางลบที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินงานตามทางเลือกไม่ใช่เพียงมาตรการลดและบรรเทาผลกระทบแต่เพียงอย่างเดียว โดยมาตรการทั้ง 3 รูปแบบ มีรายละเอียด ดังนี้ - มาตรการส่งเสริม (Enhance) เป็นแนวทางหรือวิธีการที่จะช่วยพัฒนาและส่งเสริมให้ผลลัพธ์ของทางเลือกนั้น ก่อให้เกิดประโยชน์เพิ่มมากขึ้น - มาตรการหลีกเลี่ยง (Avoid) เป็นการปรับเปลี่ยนแนวทางหรือวิธีการอื่น ๆ เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบทางลบจากการดำเนินงานตามทางเลือก	

หัวข้อ	ประเด็นพิจารณา/สภาพปัญหา	แนวทางการปรับปรุง
	- มาตรการลดหรือบรรเทาผลกระทบ (Mitigate/ Reduce) เป็นแนวทางหรือวิธีการที่ลดหรือบรรเทาผลกระทบทางลบที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินงานตามทางเลือกให้อยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ ทั้งนี้การกำหนดมาตรการเพื่อความยั่งยืนต้องระบุกรอบระยะเวลาให้ชัดเจนว่า มาตรการแต่ละด้านจะเริ่มดำเนินการเมื่อไร มีกรอบระยะเวลาดำเนินการเท่าไร เป็นมาตรการระยะสั้น ระยะกลาง หรือระยะยาว ซึ่งต้องพิจารณาความจำเป็นว่า จะต้องดำเนินการตามมาตรการที่ได้กำหนดขึ้นนั้นจนถึงช่วงเวลาใดเพื่อให้สามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ อย่างไรก็ตาม การระบุกรอบระยะเวลาควรจะต้องเหมาะสมกับรอบของการจัดทำแผนหรือแผนงานด้วย ทั้งนี้ มาตรการดังกล่าวควรระบุหน่วยงานผู้รับผิดชอบให้ชัดเจน และต้องนำไปบูรณาการเข้ากับแผนหรือแผนงานด้วย ซึ่งตัวอย่างการกำหนดมาตรการเพื่อความยั่งยืนของแผนการพัฒนาในกรอบระยะเวลา 20 ปี ที่ครอบคลุมทั้งการส่งเสริม หลีกเลี่ยง หรือลดหรือบรรเทาผลกระทบ	